

УДК 343.13

ЗАСАДА ВСТАНОВЛЕННЯ МАТЕРІАЛЬНОЇ ПРАВДИ (ІСТИНИ) У СВІТЛІ РЕФОРМ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩІ

Ю. Піх

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, Львів, Україна, 79000,
e-mail: yuriy.pikh@lnu.edu.ua*

Проаналізовано поняття, суть і значення засади матеріальної правди (істини) у польському кримінальному провадженні. У зв'язку з цим висвітлено основні положення чинних Конституції та Кримінального процесуального кодексу Республіки Польщі, які розкривають зміст зазначеної засади, а також відповідну судову практику. Оскільки неприпустимо прагнути встановити істину будь-якою ціною, особливу увагу було зосереджено на можливих обмеженнях засади матеріальної правди у кримінальному провадженні. Також було наголошено на реалізації польським законодавцем концепту матеріальної (об'єктивної) істини, який протиставляється істині формальній (судовій). Додатково обґрунтовано положення про те, що аналізована засада безпосередньо впливає на всю систему кримінального провадження та конститує основну і всеосяжну його мету, незалежно від стадії.

Окрім того, у статті відображено вичерпну характеристику передумов, суті та наслідків реформ кримінального процесуального законодавства Польщі 2013–2016 років у частині зазначеної вище засади, з огляду на що розглянуто особливості змін до Кримінального процесуального кодексу та деяких інших законів від 27 вересня 2013 року та від 11 березня 2016 року. За результатами дослідження зроблено висновок про те, що частково скасувавши першу реформу, другою із них польський законодавець істотно зменшив ризик ухвалення несправедливих процесуальних рішень шляхом посилення гарантій реалізації засади матеріальної правди як передумови та основи справедливості у кримінальному судочинстві.

Ключові слова: доказова ініціатива, змагальність, формальна істина, засада точної кримінально-правової реакції, справедливість.

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vla.2020.71.132>

Постановка проблеми. Як відомо, у Республіці Польщі (надалі – Польщі) втілено змішану модель кримінального провадження, яка поєднує в собі елементи розшукового, так і змагального процесу. Так, на стадії досудового розслідування домінують начала розшукового процесу, який, водночас, ґрунтується на процесуальній рівності сторін. Відповідно, судове провадження побудоване на підвалинах змагальності, хоча й дещо обмеженій. Окремі обмеження змагальності в рамках судового розгляду пов'язані з реалізацією у польському кримінальному процесі засади матеріальної правди (істини), що зумовлює серед науковців та практиків численні дискусії щодо правильного «балансу» вищеперелічених засад. Останніми роками подібне питання неодноразово поставало і перед польським законодавцем, що знайшло своє відображення у відповідних змінах до кримінального процесуального законодавства. Все ж, проведені в Польщі упродовж 2013–2016 років реформи

залишають більше питань, ніж дають відповідей, – а тому їх комплексний аналіз є вкрай актуальним та заслуговує на особливу увагу.

Стан дослідження. З огляду на постійну актуальність питань, пов'язаних із законодавчим закріпленням та практичною реалізацією матеріальної правди як засади кримінального провадження, зазначену проблематику не оминула своєю увагою ціла плеяда польських вчених-процесуалістів. Зокрема, свої окремі праці їй присвятили: С. Валтось (S. Waltoś), П. Гофманський (P. Hofmański), С. Заблоцький (S. Zabłocki), Я. Йодловський (J. Jodłowski), Д. Качмарська (D. Karczmarzka), Ц. Кулеша (C. Kulesza), Я. Міхальський (J. Michalski), А. Орфін (A. Orfin), А. Рихлевська (A. Rychlewska), Л. Хойняк (Ł. Chojniak) та низка інших вчених. Натомість в українській науковій літературі, на жаль, відсутні комплексні дослідження польського кримінального процесу, предметом яких постала б як засада матеріальної правди, так і відповідні реформи кримінального процесуального законодавства Польщі.

Метою статті є комплексний аналіз засади матеріальної правди (істини) відповідно до положень чинного Кримінального процесуального кодексу Республіки Польщі (надалі – КПК Польщі), прийнятого 6 червня 1997 року (з подальшими змінами і доповненнями), а також характеристика передумов, суті та наслідків реформ кримінального процесуального законодавства Польщі 2013–2016 років у частині вищезазначеної засади кримінального провадження.

Виклад основного матеріалу. Засада матеріальної правди (*zasada prawdy materialnej*), яка також відома як «засада об'єктивної правди» (*zasada prawdy obiektywnej*) або просто «засада правди» (*zasada prawdy*) посідає чільне місце у системі засад кримінального процесу Польщі. Її вважають однією з ключових у системі принципів кримінального провадження, а окремі польські процесуалісти називають її єдиним «керівним процесуальним принципом», або ж навіть «королєвою засад» чи «засадою засад» [19]. Своєю чергою усі інші засади кримінального провадження повинні їй підпорядковуватися, і їх завдання при цьому полягає у створенні оптимальних умов, за яких у справі будуть зроблені правдиві (істинні) фактичні висновки та, як наслідок, прийняте справедливе процесуальне рішення [20, s. 112]. Наприклад, такі принципи кримінального провадження, як змагальність, об'єктивність, безпосередність дослідження доказів, а також вільна оцінка доказів є важливими процесуальними гарантіями реалізації, власне, засади матеріальної правди [1, s. 84–85].

У цьому контексті не можна не згадати позицію, висловлену у фундаментальній праці (підручнику) в галузі польського кримінального процесу «*Proces karny. Zarys systemu*», згідно з якою, якщо на певному етапі історичного розвитку процесу і в конкретних умовах культурного, суспільного і економічного життя, якась із засад не сприятиме пізнанню правди, то від неї необхідно відмовитися (в абстрактному розумінні) і прийняти цю засаду протилежно, відповідно її конкретизувавши та змодифікувавши так, аби вона виконувала відповідне завдання [31, s. 213–214].

Важливо при цьому наголосити, що судова практика також підтверджує основоположний характер засади матеріальної правди у кримінальному провадженні. До прикладу, у своєму вирокі від 18 лютого 2009 року Конституційний трибунал (*Trybunał Konstytucyjny Rzeczypospolitej Polskiej*) Польщі зазначив, що вимога швидкості провадження (вирішення справи протягом розумного строку) «не повинна негативно впливати на процесуальні гарантії прав осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, а також не повинна призводити до суперечності із

встановленням правди у кримінальному провадженні чи обмежувати гарантовані законом процесуальні права учасників кримінального провадження» [39].

Окрім цього, як зазначив апеляційний суд в м. Лодзі у своєму вироку від 22 січня 2001 року [35], у випадку суперечності між переліченими вище засадами, пріоритет повинен бути наданий встановленню правди за допомогою усіх доступних процесуальних засобів.

Загально визнано, що засада матеріальної правди у кримінальному провадженні є конституційною за своєю правовою природою, безпосередньо Спираючись на положення статті (надалі – арт.) 2 (принцип демократичної правової держави), арт. 42 (загальні умови кримінальної відповідальності) та арт. 45 (принцип справедливого судового розгляду) Конституції Польщі.

Більше того, на конституційно-правове підґрунтя засади матеріальної правди у кримінальному провадженні неодноразово вказував і Конституційний трибунал Польщі. Зокрема, у своїй постанові від 7 березня 2011 року [23] орган конституційної юрисдикції підкреслив, що складовим елементом права на справедливий суд і, у тому числі, обов'язком суду, що впливає з такого права, є ухвалення процесуального рішення, що ґрунтується на матеріальній правді.

З огляду на таке тлумачення права на справедливий суд органом конституційної юрисдикції Польщі, вважаємо за необхідне наголосити на нерозривному зв'язку із досягненням справедливості та реалізацією засади матеріальної правди, яка є його необхідною передумовою. У цьому контексті також досить цікавою є висловлена у польській науковій літературі теза про те, що визнання істини необхідним елементом справедливості пов'язане з латинською сентенцією «*Justitia non novit patrem nec matrem solam veritatem spectat*» («Справедливість не знає ні батька, ні матері, а лише істину») [10, с. 279–280].

Квінтесенцією засади матеріальної правди у кримінальному провадженні вважають положення § 2 арт. 2 КПК Польщі, відповідно до якого «усі рішення повинні ґрунтуватися на правдивих фактичних висновках». Інакше кажучи, зміст цієї засади передусім полягає в тому, що усі рішення процесуальних органів та їхніх посадових осіб повинні ґрунтуватися на правдивих (істинних), тобто таких, що відповідають дійсності, висновках про факти і обставини, що мають значення для правильного вирішення кримінального провадження.

Відповідно, вищенаведене положення тлумачать у судовій практиці як обов'язок усіх процесуальних органів «докласти – незалежно від волі сторін – максимум зусиль та вичерпати усі наявні засоби для встановлення правди» (див., наприклад, вирок окружного суду в м. Бидгощі від 12 грудня 2013 року [38]). Притім, це не означає, що «коло пізнання суду повинно охопити абсолютно усі можливі сценарії (версії настання події, її наслідки)» (див., наприклад, вирок апеляційного суду в м. Лодзі від 27 листопада 2014 року [36]). Своєю чергою під правдивим (істинним) фактичним висновком розуміють «твердження, яке було доведене; доведеність виникає тоді, коли, зважаючи на інші докази, твердження, протилежне тому, яке підлягає доведенню, є неможливим або вкрай мало ймовірним» (див., наприклад, вирок апеляційного суду в м. Гданську від 30 грудня 2010 року [33]).

На реалізацію засади матеріальної правди у кримінальному провадженні польський кримінальний процесуальний закон уповноважує суди збирати докази *ex officio*, тобто за власною (офіційною) ініціативою (арт. 167 КПК Польщі). Так, згідно із судовою практикою Верховного суду Польщі (*Sąd Najwyższy Rzeczypospolitej Polskiej*), цей обов'язок, який повинен неодмінно тлумачитися у взаємозв'язку із

засадою матеріальної правди, закріпленою в § 2 арт. 2 КПК Польщі, означає, що суд зобов'язаний встановити усі матеріальні обставини справи, навіть якщо сторони у провадженні залишаються бездіяльними. Більше того, Верховний суд Польщі у своєму вирокі від 10 липня 2008 року підкреслив, що «той факт, що сторони провадження були пасивними та не вимагали в ході тривалого судового розгляду отримання конкретних доказів, не звільняє суд від відповідної доказової ініціативи. Відсутність достатньої активності сторін у поданні клопотань про допущення доказів до справи породжувало конкретно реальну загрозу постановлення несправедливої ухвали, і саме це зобов'язувало процесуальний орган проявити ініціативу про допущення доказів до справи» [37]. На практиці, однак, це нерідко призводило до ситуації, коли суд фактично брав на себе весь тягар доведення винуватості обвинуваченого, тоді як прокурор залишався бездіяльним під час провадження у справі [9, р. 5–6].

Зміст засади матеріальної правди червоною ниткою проявляється й у низці інших положень польського кримінального процесуального закону. Зокрема, суд також має право брати активну участь у збиранні доказів сторонами кримінального провадження, наприклад, ставити питання свідкам в ході допиту (§ 3 арт. 370 КПК Польщі). Крім того, суд уповноважений зачитати протоколи слідчих (розшукових) дій, проведених під час досудового розслідування (наприклад, протоколи допиту свідків), для зіставлення їх із показаннями, наданими на стадії судового розгляду (арт. 389 та 391 КПК Польщі). Заслугує на особливу увагу й положення § 1 арт. 366 КПК Польщі, яке зобов'язує головуєчого суддю забезпечити встановлення усіх суттєвих обставин справи [9, р. 5].

Важливо наголосити, що засада матеріальної правди поширює свою дію на усі без винятку стадії кримінального провадження, і при цьому кожне процесуальне рішення, навіть проміжне [32, s. 428], повинне ґрунтуватися на правдивих (істинних), тобто таких, що відповідають дійсності, фактичних висновках. З огляду на це, аналізована засада адресована усім процесуальним органам, на які покладається два основні види обов'язків щодо її забезпечення, а саме: а) процесуальні органи зобов'язані докладати усіх зусиль для того, щоб їх фактичні висновки, покладені в основу відповідних рішень, були правдивими (істинними), тобто такими, що відповідають дійсності; б) процесуальний орган, який здійснює судовий контроль, зобов'язаний перевірити, чи орган, який ухвалив оскаржуване рішення, поклав в основу останнього правдиві (істинні) фактичні висновки [20, s. 113].

При цьому зазначимо, що серед процесуальних органів у кримінальному провадженні основний тягар доказування лежить на стороні обвинувачення. Це стосується як обов'язку встановлення фактів та обставин, що підлягають доказуванню, та підтвердження їх доказами (так званий формальний тягар доказування), так і наслідків відмови від доказування (так званий матеріальний тягар доказування), що безпосередньо пов'язаний із презумпцією невинуватості, закріпленою в арт. 5 КПК Польщі. Водночас тягар доказування також несе і суд, який не може ухвалити рішення, не встановивши істину, як цього потребує § 2 арт. 2 КПК Польщі. З огляду на це суд уповноважений на самостійне збирання (отримання) доказів (§ 2 арт. 9 та арт. 167 КПК Польщі). Своєю чергою слухним є висновок про те, що польська модель змагальності є змішаною, поєднуючи у собі доказову ініціативу сторін та доказову діяльність суду *ex officio* [3, s. 7].

Варте уваги також твердження, згідно з яким значення засади матеріальної правди полягає у створенні умов, що уможливають отримання дійсних фактичних висновків у кримінальному провадженні [26, s. 15]. Натомість констатація

відповідності результатів доказування дійсності не є самоціллю кримінального провадження, а лише умовою ухвалення законного, обґрунтованого та справедливого судового рішення. Більше того, засада матеріальної правди також не є абсолютною.

З огляду на вищезазначене, незважаючи на поставлене перед процесуальними органами завдання щодо встановлення матеріальної правди у кримінальному провадженні, певні способи чи засоби досягнення дійсних фактичних висновків можуть бути обмежені самим процесуальним законом. Цим законодавець конститує, що істину не можна ставити вище окремих охоронюваних законом благ (наприклад, відносин довіри обвинуваченого до свого захисника або права журналіста зберігати конфіденційність відомостей про особу, яка надає йому інформацію) [11, s. 232]. Зокрема, такі обмеження можуть безпосередньо впливати із: принципу визначеності та сталості остаточних судових рішень; принципу гуманізму, який проявляється, серед іншого, в правилах про недопустимість доказів (т. зв. «доказових заборонах»: § 7 арт. 171, арт. 178 та 178а КПК Польщі) та в забезпеченні правової охорони сімейних відносин (арт. 182 КПК Польщі); необхідності захисту секретної інформації, а також офіційної та професійної таємниць (арт. 179–180 КПК Польщі); заборони *reformationis in peius*, яка, за умови розгляду судом апеляційної скарги, поданої винятково в інтересах обвинуваченого, не допускає негативних наслідків подальших фактичних висновків щодо нього в апеляційному провадженні; необхідності вирішення справи у розумний строк (п. 4 § 1 арт. 2 КПК Польщі, п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод) [17, s. 21].

Отже, неприпустимо прагнути встановити істину будь-якою ціною передусім – використовуючи доказову інформацію, отриману незаконним шляхом, у тому числі шляхом порушення основоположних прав та свобод людини.

Системне тлумачення положень кримінального процесуального закону, а також аналіз відповідної судової практики дають підстави зробити висновок про те, що у кримінальному процесі Польщі на сьогодні втілено концепт матеріальної (об'єктивної) істини, що ґрунтується на теорії кореспонденції, ототожнюваної з класичним розумінням істини як відповідності встановлених у кримінальному провадженні фактів та обставин щодо певної дійсності. Як слушно зазначає Т. Гізберт-Студніцкий (*T. Gizbert-Studnicki*), у понятті «матеріальна правда» означення «матеріальна» відіграє функцію конфірмації (підтвердження), а не детермінації, а тому між поняттями «матеріальна правда» та «правда» існує співвідношення еквівалентності [5, s. 7].

Проте означення правди (істини) у кримінальному процесі Польщі як «матеріальної» також підкреслює категоричний відхід від конструкції «судової істини», згідно з якою «істинність» висновків суб'єкта доказування пов'язана з їх відповідністю формальним критеріям, що ґрунтуються на передбаченій законом процедурі.

Все ж низка польських учених-процесуалістів стверджує, що у зв'язку з реформуванням кримінального процесуального законодавства у 2015 році, принцип матеріальної правди в польському кримінальному процесі був маргіналізований, ба навіть прийняв форму принципу формальної (судової) правди [18, s. 89], хоча й тимчасово. Тож на передумовах, суті та наслідках згаданих реформ у частині засади матеріальної правди зосередимо свою увагу детальніше.

Ще наприкінці 2009 року при Міністерстві справедливості (*Ministerstwo Sprawiedliwości*) Республіки Польщі була створена Комісія з питань кодифікації кримінального права, одним із завдань якої постала підготовка суттєвих змін та

доповнень до положень кримінального процесуального закону. Результатом її роботи став проєкт Закону про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу та деяких інших законів [28], який був прийнятий 27 вересня 2013 року та набув чинності 1 липня 2015 року.

Як було зазначено в обґрунтуванні до згаданого проєкту, діюча на той час модель кримінального провадження повільно вичерпувала свої можливості. Зокрема, однією з вагомих передумов реформи було констатовано тенденцію до відходу від змагальних начал судового розгляду на користь так званого «інквізиційного» встановлення фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження, і, як наслідок, неправильний розподіл тягаря відповідальності за результат судового розгляду [29, s. 1].

Суттєвим недоліком моделі кримінального провадження, яка діяла до реформи, вважалося те, що, з одного боку, метою досудового розслідування є максимально всебічне встановлення фактичних обставин справи та забезпечення якнайбільшої кількості доказів для суду, а, з іншого боку, в ході судового розгляду доказування практично дублюється. Найбільш ефективним для усунення цієї, як було зазначено, «непотрібної двоколіїної процедури» став підхід, спрямований на зменшення ваги самого процесу доказування на стадії досудового розслідування і його результатів та, водночас, на збільшення ролі змагального встановлення фактів та обставин справи перед судом [29, s. 4].

Як наслідок, запропонована реформою модель кримінального провадження ґрунтувалася на ідеї, що доказування на досудовому розслідуванні, як правило, є лише основою для обвинувачення, і лише винятково – настільки, наскільки отримання доказів у суді буде неможливим – його результати можуть використовуватися судом для встановлення фактів та обставин, що мають значення для справи. Вищевикладене призводить до перенесення відповідальності за результат провадження з суду на сторін, і в першу чергу – в силу обов'язкової дії презумпції невинуватості – на прокурора. Натомість, на погляд законодавця, суд повинен грати роль доволі пасивного арбітра, який після того, як сторони представляють йому докази, попередньо допущені до провадження на підставі відповідних клопотань сторін, ухвалить справедливе рішення [29, s. 4–5], що, як зазначено у спеціальній літературі, наближує польське кримінальне провадження до американської моделі [24, p. 1].

Квінтесенцією законодавчих змін, впроваджених аналізованою реформою, стала нова редакція арт. 167 КПК Польщі. Зміни передусім торкнулися регулювання ініціативи щодо допущення доказів до провадження (т. зв. доказової ініціативи), яка формується по-різному на досудовому розслідуванні та у судовому розгляді, а також з урахуванням того, чи провадження розпочато за ініціативою сторони або *ex officio*; та способу отримання доказів, що також відбувається по-різному, залежно від вищеперелічених чинників [29, s. 5].

По-перше, у новій редакції § 1 арт. 167 КПК Польщі було передбачено, що у судовому провадженні, розпочатому за ініціативою сторони (що охоплює як провадження у справах публічного, так і приватного обвинувачення, а також провадження за скаргами та клопотаннями), «сторона подає докази судові на дослідження після їх допущення головою суду, головуючим або судом». Відповідно, спершу сторона подає клопотання про допущення доказу до провадження, в якому їй необхідно вказати на обставини, що повинні бути підтвержені відповідним доказом, а згодом самостійно представляє допущені докази перед судом (наприклад, шляхом допиту свідка). При цьому роль суду, як правило,

обмежується формальною оцінкою допустимості та належності доказів, зазначених у клопотанні. Водночас, нова редакція § 1 арт. 167 КПК Польщі встановлювала два винятки із цього загального правила: суд може самостійно дослідити докази, допущені ним за клопотанням сторони судового провадження, у разі неприбуття відповідної сторони на судові засідання або у виняткових випадках, обґрунтованих особливими обставинами.

Відповідно, внаслідок прийнятих змін саме на сторони було покладено відповідальність за допущення та представлення доказів. Доволі яскраво це проявляється у новому процесуальному порядку здійснення допиту під час судового розгляду. Так, якщо сторона заявила клопотання про допит особи, саме вона завжди спочатку ставить питання допитуваному, а члени складу суду мають таке право лише як виняток, і можуть ставити питання останніми за порядком (§§ 1, 2 арт. 370 КПК Польщі). Натомість у здійснюваній сторонами допит суд має право втрутитися лише у виняткових випадках, коли він вважає, що відповідний прояв ініціативи є особливо виправданим і сприятиме ефективнішому досягненню цілей провадження [29, s. 6–7].

По-друге, суд все ж мав право допустити та дослідити докази *ex officio*, але лише у виняткових випадках, обґрунтованих особливими обставинами. Це фактично знівелювало існуючу практику Верховного Суду, згідно з якою суд зобов'язаний встановити усі фактичні обставини справи незалежно від того, чи активно сторони представляють якісь докази в цьому відношенні. Зазначене правило істотно обмежило доказову ініціативу суду, зобов'язуючи суддів щоразу мотивувати рішення про дослідження доказів, які не подавали сторони [9, p. 6–7].

Інакше кажучи аналізована законодавча новела звільнила суд від необхідності «пошуку» доказів винуватості обвинуваченого в ситуації, коли прокурор, припустимо, не бажає їх надати. З іншого боку, з огляду на законодавчі зміни, суд меншою мірою, ніж раніше, мав би виконувати роль «поручителя» для обвинуваченого, який – як повноцінний учасник судового розгляду – буде більше обтяжений тягарем доказування (у матеріальному розумінні) [29, s. 6]. Своєю чергою ці зміни спричинили зростання процесуальної ролі обвинуваченого та його захисника в судовому розгляді, а також потенційні несприятливі наслідки в апеляційному провадженні у разі їх пасивності (наприклад, зважаючи на положення § 3 арт. 427 КПК Польщі, нові факти чи докази можуть бути прийняті судом апеляційної інстанції лише у тому випадку, коли вони не могли бути подані у провадженні перед судом першої інстанції) [16, p. 187].

Проте не можемо не погодитися із твердженням про те, що подібний пріоритет змагальності означає фактичне переосмислення засади матеріальної істини поза межами її природних закономірностей [24, p. 9]. Імовірно, що докази, подані сторонами судові, будуть у своїй сукупності неповними та, отже, недостатніми для побудови повноцінної фактичної основи судового рішення, яка б відповідала вимогам § 2 арт. 2 КПК Польщі. Більше того, дослідження певних доказів може бути обов'язковим у конкретному кримінальному провадженні (наприклад, отримання висновку експерта-психіатра у разі сумнівів щодо неосудності обвинуваченого). У таких ситуаціях суд все ж не може бути позбавлений можливості збирати докази, якщо сторони при цьому пасивні. А тому за цих умов суд мав би визнати, що якраз має місце винятковий випадок, обґрунтований особливими обставинами [29, s. 6].

Аналізуючи наслідки впровадження «великої реформи польського кримінального провадження», як її часто іменують у спеціальній літературі [16, p. 187], досить

складно оцінити, чи було реалізовано усі заплановані законодавцем наміри, враховуючи те, що окремі зміни, запроваджені у 2015 році, діяли лише трохи більше 9-ти місяців. Так, на цілком слушний погляд Ц. Кулеші, такий короткий період їх дії все ж не дає змоги зробити однозначні висновки щодо ефективності законодавчих змін чи досягнення поставленої перед ними мети. Більше того, для отримання конструктивних висновків щодо наслідків реформи було занадто мало «чисто змагальних» проваджень (у яких обвинувальний акт було подано до суду до 1 липня 2015 року, а остаточне рішення було прийнято до 15 квітня 2016 року) [16, р. 209].

Проте «велика» реформа викликає й «великі» обґрунтовані сумніви з погляду відповідності її окремим процесуальним засадам, передусім – засаді матеріальної правди.

На перший погляд, законодавець визнав безпідставними побоювання про те, що суд – який спирається на докази, подані сторонами – іноді може ухвалити рішення у ситуації, коли він не переконаний, чи відповідає картина подій, яка складається на тлі таких доказів, дійсності. Зокрема, на думку Комісії з питань кодифікації кримінального права, не викликає сумнівів, що доказування в умовах змагальності перед неупередженим судом створює найкращі умови для встановлення істини, оскільки сторони змушені докладати зусиль, щоб переконати суд у своїх позиціях. Ба більше, навіть було констатовано, що якраз попередня модель не сприяла встановленню матеріальної істини як умови справедливості, оскільки за відсутності будь-якої діяльності з боку прокурора суд змушений «шукати» докази, які б лягли в основу судового рішення. Окрім цього, нова редакція § 1 арт. 167 КПК Польщі все ж залишила «браму» у вигляді можливості отримання судом доказів *ex officio* (у виняткових випадках, обґрунтованих особливими обставинами), щоб уникнути необхідності ухвалювати рішення за умови наявності внутрішнього переконання, що факти та обставини, встановлені на підставі доказів, поданих сторонами, не відповідають дійсності. Після довгих дебатів ця «брама» була визнана необхідною, оскільки законом неможливо визначити необхідний матеріальний рівень учасників кримінального провадження або їх очікувану участь у спорі перед судом [29, s. 10].

Небезпідставною є критика реформи й у тій частині, що нею на сторону захисту покладаються нові обов'язки, обтяжуючи її спільною відповідальністю за результат провадження. Тому існували обґрунтовані побоювання, чи не перекреслять фінансові обставини, пов'язані з широкою участю захисників у кримінальному провадженні, ідеї широкого доступу обвинувачених до правового захисту [15, с. 152].

При цьому не можемо погодитися із висловленою в одному із науково-практичних коментарів до КПК Польщі позицією, відповідно до якої найкращі умови для встановлення матеріальної істини створюються шляхом повного змагального збирання доказів перед неупередженим судом, оскільки це змушує учасників судового провадження докладати усіх зусиль, щоб переконати суд у своїх процесуальних позиціях [26, s. 16]. На наш погляд, умови «чистої» змагальності не завжди слугують встановленню матеріальної істини, оскільки самі сторони часто можуть не бути в ній зацікавлені. Своєю чергою з огляду на обмеження доказової ініціативи суду, у такій моделі просто зникає процесуальний орган, зобов'язаний забезпечити повне та всебічне дослідження усіх фактів та обставин, що мають значення для правильного вирішення кримінального провадження.

Керуючись вищезазначеним, варто підсумувати, що після набуття чинності законодавчих змін у рамках реформи 2013–2015 років, хоча й зміст § 2 арт. 2 КПК

Польщі текстуально не змінився, польський кримінальний процес з 1 липня 2015 року все ж допустив реалізацію принципу формальної (судової) істини.

З огляду на це, закономірним є висновок, що реформа кримінального процесуального законодавства Польщі, запроваджена 1 липня 2015 року, надає перевагу засаді змагальності над засадою матеріальної правди, фактично нівелюючи активну роль суду, який, беручи до уваги неупередженість, може і повинен виступати у справі гарантом як забезпечення прав та законних інтересів учасників кримінального провадження, так і ефективності самого провадження у призмі досягнення його цілей, зокрема й реалізації засади точної кримінально-правової реакції (*zasada trafnej reakcji karnej*). На наше глибоке переконання, можливість суду допускати та досліджувати докази *ex officio* лише у виняткових випадках, обґрунтованих особливими обставинами, явно суперечить засаді матеріальної правди. Безперечно, у багатьох випадках після вичерпання клопотань сторін щодо допущення доказів з метою реалізації завдання, закріпленого у § 2 арт. 2 КПК Польщі, суд все ж повинен проявити доказову ініціативу більш значною мірою, аніж це впливає із обмежено сформульованих положень § 1 арт. 167 КПК Польщі. Окрім того, подібна ситуація сприяє порушенню системної послідовності існуючої моделі кримінального провадження [30, s. 2].

Враховуючи вищеперелічені міркування, законодавець вирішив за доцільне відновити змішану змагально-інквізиційну модель судового провадження, що діяла до 1 липня 2015 року, та розшукний характер функціонально пов'язаного з ним досудового розслідування, забезпечуючи консолідацію доказів [30, s. 2], прийнявши 11 березня 2016 року Закон про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу та деяких інших законів [27], який набув чинності 15 квітня 2015 року. При цьому нова реформа все ж не є повним відкатом змін, внесених згідно із аналізованим Законом від 27 вересня 2013 року.

Метою нової реформи було задекларовано модифікацію моделі кримінального провадження з вектором на відновлення більш активної ролі суду в ході судового розгляду, спрямованої на забезпечення максимальної відповідності фактичних висновків у справі з погляду засади матеріальної правди, а також підвищення ефективності обвинувачення. Інакше кажучи, було вирішено повернутися до попередньої моделі кримінального процесу зі збереженням пріоритету засади матеріальної правди, в якій змагальність є одним із принципів процесу, що сприяє встановленню істини [30, s. 1], а не перешкоджає їй.

Відтак, новий закон відновлює пріоритет засади матеріальної правди, яка безпосередньо пов'язана з обов'язком процесуальних органів покладати в основу своїх процесуальних рішень істинні фактичні висновки. Незважаючи на те, що реформа від 27 вересня 2013 року залишила положення § 2 арт. 2 КПК Польщі, який фактично закріплює засаду матеріальної правди, в незміненому вигляді, про що вже йшлося раніше, нормативно-правове середовище цього положення – через перевагу змагальності на стадії судового розгляду – все ж суттєво змінилося.

Тим не менше, зміна пріоритетів кримінального процесуального регулювання спричинила необхідність повернення до попередньої формули засади *in dubio pro reo* (§ 2 арт. 5 КПК Польщі). Її попередня редакція фактично не передбачала обов'язку процесуального органу – у разі недостатньої доказової діяльності сторін – визначити усі обставини справи, що мають значення для її правильного вирішення («Сумніви, які не були усунені в доказовому провадженні, вирішуються на користь обвинуваченого»). Відповідно, законодавець повернувся до чинної раніше редакції цієї норми, згідно з якою необхідно вичерпати усі можливі заходи для цілкового

становлення відповідних фактів та обставин справи, і лише якщо наявні розумні сумніви усунути неможливо – врегулювати їх на користь обвинуваченого («Сумніви, які неможливо усунути, вирішуються на користь обвинуваченого») [30, s. 2–3].

Особливе значення засади матеріальної правди в кримінальному процесуальному доказуванні також підкреслюється ключовою зміною, яка стосується доказової ініціативи. Йдеться про відновлення попередньої редакції арт. 167 КПК Польщі, яка доручала судові доповнювати доказову ініціативу сторін шляхом отримання доказів *ex officio* у кожному випадку, коли необхідно встановити істотні для справи факти та обставини.

Відтак, підсумуємо, що 15 квітня 2016 року відбулося повернення до такої моделі судового розгляду, що ґрунтується на домінуючій ролі суду під час дослідження доказів, але без одночасного обмеження доказової ініціативи сторін. Однак відхід від моделі «чистої» змагальності, запровадженої 1 липня 2015 року, все ж не означає, що сторони не повинні проявляти активності. Зовсім навпаки, суд зобов'язаний допустити доказ *ex officio* лише тоді, коли визначить, що доказове провадження є незавершеним і викликає сумніви щодо відповідності його результатів дійсності [16, p. 209–210].

Інакше кажучи, підтримуючи активність сторін судового провадження у представленні в ході судового розгляду усіх аргументів на користь власної процесуальної позиції, новий закон передбачає обов'язок суду проявити доказову ініціативу, якщо є ризик ухвалення істотно несправедливого рішення, зокрема, якщо це може призвести до засудження невинуватого, виправдання винуватого або грубої несправедливості під час визначення ступеня вини та розміру покарання [30, s. 29]. При цьому необхідно вкрай критично оцінити позицію, відповідно до якої обов'язок суду встановити матеріальну істину *ex officio* ознаменовує відновлення його патерналістичного ставлення до обвинуваченого [17, s. 24].

Висновки. Засада матеріальної правди, яка спирається на Конституцію Польщі та знайшла своє відображення у низці положень кримінального процесуального закону, безпосередньо впливає на всю систему кримінального провадження та конститує основну і всеосяжну його мету незалежно від стадії останнього.

Останніми роками ця засада стала об'єктом особливої уваги польського законодавця, який поставив перед собою завдання кардинального оновлення кримінального процесуального законодавства у бік посилення гарантій змагальності в ході судового розгляду.

Проте реформа, запроваджена Законом про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу та деяких інших законів від 27 вересня 2013 року не лише не сприяла, але й перешкоджала встановленню матеріальної істини. Обмеження доказової ініціативи та активності суду створило реальну загрозу невідповідності між фактичними висновками, зробленими в ході судового провадження, та об'єктивною дійсністю. Своєю чергою, така невідповідність може призвести до ухвалення несправедливих процесуальних рішень, і, отже, є несумісною із засадою точної кримінально-правової реакції.

Натомість Закон про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу та деяких інших законів від 11 березня 2016 року, частково скасувавши попередню реформу, суттєво зменшує ризик ухвалення несправедливих процесуальних рішень шляхом посилення гарантій реалізації засади матеріальної правди як передумови та основи справедливості у кримінальному судочинстві.

Відтак, констатуємо, що польському законодавцеві знадобилося менше року, аби усвідомити і визнати свою помилку, а також, що найважливіше, виправити її

шляхом відновлення вже існуючих у КПК Польщі положень, спрямованих на всебічне та цілковите встановлення судом усіх обставин кримінального провадження. Без сумніву, польський досвід з цього питання може бути корисним для інших держав, в тому числі й України, оскільки він досить яскраво ілюструє фактичні наслідки та приховані загрози відмови від концепту матеріальної істини у кримінальному провадженні. Він може бути вагомим аргументом у тривалій дискусії між прихильниками «чистої» змагальності та, як наслідку, концепту формальної (судової) істини і істини матеріальної (об'єктивної), яка досягається не лише змагальністю сторін, а й активністю суду у її пошуку.

Список використаних джерел

1. *Bieñkowska B., & Kruszyński P.* Wykład prawa karnego procesowego. Białystok: Temida 2, Wydawnictwo Stowarzyszenia Absolwentów Wydziału Prawa Uniwersytetu w Białymstoku, 2012.
2. *Chojniak Ł.* O zasadzie prawdy materialnej w procesie karnym w świetle Konstytucji RP // Państwo i Prawo. 2013. (9). S. 18–29.
3. *Gardocka T., & Jagiello D.* Zagadnienie dowodowe w procesie karnym. Warszawa: C. H. Beck, 2017.
4. *Gil D.* Z problematyki zbyt częstych nowelizacji Kodeksu postępowania karnego: w poszukiwaniu ratio ostatnich zmian w polskim procesie karnym // Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ. 2016. 2(24). S. 5–19.
5. *Gizbert-Studnicki T.* Prawda sądowa w postępowaniu cywilnym // Państwo i Prawo. 2009. (7). S. 5–19.
6. *Grzegorzczak T., & Tylman J.* Polskie postępowanie karne. (Wydanie 8). Warszawa: Lexis-Nexis, 2011
7. *Grzeszczuk M.* Zasada prawdy obiektywnej jako zasada stosowania prawa // Studia Iuridica Lublinensia. 2016. XXV(1). S. 269–290.
8. *Janusz-Pohl B.* Uwagi na marginesie książki Jana Jodłowskiego «Zasady prawdy materialnej w postępowaniu karnym. Analiza w perspektywie funkcji prawa karnego» // Ius Novum. 2016. (3). S. 147–162.
9. *Jasiński W.* Polish Criminal Process after the Reform. Warszawa: Helsińska Fundacja Praw Człowieka, 2015.
10. *Jodłowski J.* Zasada prawdy materialnej w postępowaniu karnym. Analiza w perspektywie funkcji prawa karnego. Warszawa: Wolters Kluwer, 2015.
11. *Karczmarzka D.* Zasada prawdy materialnej po nowelizacji k.p.k. na tle innych zasad prawa karnego procesowego // Studia Iuridica Lublinensia. 2016. 25(1). S. 223–238.
12. Kodeks Postępowania Karnego – Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. (Dz.U. 1997 nr 89, poz. 555 ze zmianami). URL: <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU199708-90555> (dostęp 30.08.2020).
13. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997 nr 78, poz. 483 ze zmianami). URL: <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970780483> (dostęp 30.08.2020).
14. *Kowalczyk-Ludzia M.* Instytucja uniewinnienia w polskim procesie karnym. Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, 2014.
15. *Kulesza C.* Проектируемая новеллизация процедуры польского уголовного судопроизводства с перспективы некоторых принципов уголовно-процессуального права // Białostockie Studia Prawnicze. 2012. 11. S. 141–153. 10.15290/bsp.2012.11.09.
16. *Kulesza C.* Fairness of the New Model of Polish Criminal Appeal Proceedings in the Context of Delivered Research. Białystok: Temida2, 2019.

17. *Kulesza C., & Starzyński P.* Postępowanie karne. Warszawa: Wydawnictwo C. H. Beck, 2020.
18. *Michalski J.* Zasada prawdy w polskim procesie karnym – uwagi na tle zmian k.p.k. // *Acta Iuris Stetinensis*. 2016. 3(15). S. 87–100.
19. *Misztal P.* Wybrane naczelné zasady procesu karnego. URL: https://www.wpia.uni.lodz.pl/files/profiles/699/wybrane_zasady.pdf (dostęp 30.08.2020).
20. *Niegierewicz A.* Kontrola odwoławcza nieprawomocnego wyroku sądu pierwszej instancji jako gwarancja zasady prawdy materialnej // *Białostockie Studia Prawnicze*. 2018. 23. S. 111–121. 10.15290/bsp.2018.23.01.07.
21. *Nita B.* The Adversarial System in Polish Criminal Proceedings – An Analysis of the Amendments of 1 July 2015 // *OER Osteuropa Recht*. 2015. 61(4). S. 421–428.
22. *Orfin A.* Sprawność postępowania karnego w świetle zasady prawdy materialnej i zasady bezpośredniości // *Ius Novum*. 2012. 3. S. 71–83.
23. Postanowienie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 7 marca 2011 r. Sygn. akt P 3/09, 13/2/A/2011.
24. *Rocławska M., & Bulat A.* Towards an American Model of Criminal Process: The Reform of the Polish Code of Criminal Procedure // *Baltic Journal of Law & Politics*. 2014. 7(1). S. 1–11. 10.2478/bjlp-2014-0001.
25. *Rychlewska A.* Kontradiktoryjny model postępowania karnego z perspektywy zasady prawdy materialnej. Rozważania na tle nowelizacji ustawy karnoprocesowej // *Forum Prawnicze*. 2015. (1). S. 52–61.
26. *Skorupka J.* (Red.). Kodeks postępowania karnego: komentarz. Warszawa: Wydawnictwo C. H. Beck, 2020.
27. Ustawa z dnia 11 marca 2016 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2016 r., poz. 437). URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20160000437> (dostęp 30.08.2020).
28. Ustawa z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2013 r., poz. 1247). URL: <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20130001247> (dostęp 30.08.2020).
29. Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Druk sejmowy nr 870). URL: <http://orka.sejm.gov.pl/Druki7-ka.nsf/0/96832B0ED113D8FBC1257AB4004F3B04/%24File/870-uzasadnienie.doc> (dostęp 30.08.2020).
30. Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Druk sejmowy nr 207). URL: <http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/0/0DCDFB-C92E81FB4CC1257F47004B0C7D/%24File/207-uzasadnienie.docx> (dostęp 30.08.2020).
31. *Waltoś S., & Hofmański P.* Proces karny. Zarys systemu (11 wydanie). Warszawa: LexisNexis, 2013.
32. *Woźniowski K.* Zasada trafnej reakcji karnej – art. 2 § 1 pkt 1 k.p.k. po nowelizacji z dnia 27 września 2013 roku // *Gdańskie Studia Prawnicze*. 2015. (XXXIII). S. 425–434.
33. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 30 grudnia 2010 r., II AKa 280/10, LEX nr 936530.
34. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 13 czerwca 2013 r., II AKa 156/13, LEX nr 1349898.
35. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 22 stycznia 2001 r., II AKa 249/00, LEX nr 55375.
36. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 27 listopada 2014 r., II AKa 112/14, LEX nr 1649259.
37. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 lipca 2008 r., II KK 33/08, LEX nr 448967.
38. Wyrok Sądu Okręgowego w Bydgoszczy z dnia 12 grudnia 2013 r., IV Ka 1002/13, LEX nr 1719344.

39. Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 18 lutego 2009 r. Sygn. akt Kp 3/08, 9/2/A/2009.
40. *Zablocki S.* Art. 167 k.p.k. po nowelizacji – wstępne nakreślenie problemów // *Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych*. 2015. XIX (2). S. 83–111.

References

1. Bieńkowska, B., & Kruszyński, P. (2012). *Wykład prawa karnego procesowego*. Białystok: Temida 2, Wydawnictwo Stowarzyszenia Absolwentów Wydziału Prawa Uniwersytetu w Białymstoku.
2. Chojniak, Ł. (2013). O zasadzie prawdy materialnej w procesie karnym w świetle Konstytucji RP. *Państwo i Prawo*, (9), 18–29.
3. Gardocka, T., & Jagiełło, D. (2017). *Zagadnienie dowodowe w procesie karnym*. Warszawa: C. H. Beck.
4. Gil, D. (2016). Z problematyki zbyt częstych nowelizacji Kodeksu postępowania karnego: w poszukiwaniu ratio ostatnich zmian w polskim procesie karnym. *Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ*, 2(24), 5–19.
5. Gizbert-Studnicki, T. (2009). Prawda sądowa w postępowaniu cywilnym. *Państwo i Prawo*, (7), 5–19.
6. Grzegorzczak, T., & Tylman, J. (2011). *Polskie postępowanie karne* (Wydanie 8). Warszawa: LexisNexis.
7. Grzeszczuk, M. (2016). Zasada prawdy obiektywnej jako zasada stosowania prawa. *Studia Iuridica Lublinensia*, XXV(1), 269–290.
8. Janusz-Pohl, B. (2016). Uwagi na marginesie książki Jana Jodłowskiego «Zasady prawdy materialnej w postępowaniu karnym. Analiza w perspektywie funkcji prawa karnego». *Ius Novum*, (3), 147–162.
9. Jasiński, W. (2015). *Polish Criminal Process after the Reform*. Warszawa: Helsińska Fundacja Praw Człowieka.
10. Jodłowski, J. (2015). *Zasada prawdy materialnej w postępowaniu karnym. Analiza w perspektywie funkcji prawa karnego*. Warszawa: Wolters Kluwer.
11. Karczmarska, D. (2016). Zasada prawdy materialnej po nowelizacji k.p.k. na tle innych zasad prawa karnego procesowego. *Studia Iuridica Lublinensia*, 25(1), 223–238.
12. Kodeks Postępowania Karnego – Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. (Dz.U. 1997 nr 89, poz. 555 ze zmianami). Retrieved August 30, 2020, from <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970890555> (dostęp 30.07.2020).
13. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997 nr 78, poz. 483 ze zmianami). Retrieved August 30, 2020, from <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970780483>
14. Kowalczyk-Ludzia, M. (2014). *Instytucja uniewinnienia w polskim procesie karnym*. Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego.
15. Kulesza, C. (2012). Proektiruemaja novellizacija procedury pol'skogo ugovol'nogo sudoproduktstva s perspektivy nekotorykh principov ugovol'no-processual'nogo prava. *Bialostockie Studia Prawnicze*, 11, 141–153. 10.15290/bsp.2012.11.09.
16. Kulesza, C. (2019). *Fairness of the New Model of Polish Criminal Appeal Proceedings in the Context of Delivered Research*. Białystok: Temida2.
17. Kulesza, C., & Starzyński, P. (2020). *Postępowanie karne*. Warszawa: Wydawnictwo C. H. Beck.
18. Michalski, J. (2016). Zasada prawdy w polskim procesie karnym – uwagi na tle zmian k.p.k. *Acta Iuris Stetinensis*, 3(15), 87–100.
19. Misztal, P. *Wybrane naczelné zasady procesu karnego*. Retrieved August 30, 2020, from https://www.wpia.uni.lodz.pl/files/profiles/699/wybrane_zasady.pdf

20. Niegierewicz, A. (2018). Kontrola odwoławcza nieprawomocnego wyroku sądu pierwszej instancji jako gwarancja zasady prawdy materialnej. *Białostockie Studia Prawnicze*, 23, 111–121. 10.15290/bsp.2018.23.01.07.
21. Nita, B. (2015). The Adversarial System in Polish Criminal Proceedings – An Analysis of the Amendments of 1 July 2015. *OER Osteuropa Recht*, 61(4), 421–428.
22. Orfin, A. (2012). Sprawność postępowania karnego w świetle zasady prawdy materialnej i zasady bezpośredniości. *Ius Novum*, 3, 71–83.
23. Postanowienie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 7 marca 2011 r. Sygn. akt P 3/09, 13/2/A/2011.
24. Roclawska, M., & Bulat, A. (2014). Towards an American Model of Criminal Process: The Reform of the Polish Code of Criminal Procedure. *Baltic Journal of Law & Politics*, 7(1), 1–11. 10.2478/bjlp-2014-0001.
25. Rychlewska, A. (2015). Kontraduktoryjny model postępowania karnego z perspektywy zasady prawdy materialnej. Rozważania na tle nowelizacji ustawy karnoprocesowej. *Forum Prawnicze*, (1), 52–61.
26. Skorupka, J. (Red.). (2020). *Kodeks postępowania karnego: komentarz*. Warszawa: Wydawnictwo C. H. Beck.
27. *Ustawa z dnia 11 marca 2016 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw* (Dz.U. z 2016 r., poz. 437). Retrieved August 30, 2020, from <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20160000437>
28. *Ustawa z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw* (Dz.U. z 2013 r., poz. 1247). Retrieved August 30, 2020, from <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20130001247>
29. *Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw* (Druk sejmowy nr 870). Retrieved August 30, 2020, from <http://orka.sejm.gov.pl/Druki7ka.nsf/0/96832B0ED113D8FBC1257AB4004F3B04/%24File/870-uzasadnienie.doc>
30. *Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw* (Druk sejmowy nr 207). Retrieved August 30, 2020, from <http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/0/0DCDFBC92E81FB4CC1257F47004B0C7D/%24File/207-uzasadnienie.docx>
31. Waltoś, S., & Hofmański, P. (2013). *Proces karny. Zarys systemu* (11 wydanie). Warszawa: LexisNexis.
32. Woźniewski, K. (2015). Zasada trafnej reakcji karnej – art. 2 § 1 pkt 1 k.p.k. po nowelizacji z dnia 27 września 2013 roku. *Gdańskie Studia Prawnicze*, (XXXIII), 425–434.
33. *Wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 30 grudnia 2010 r., II AKa 280/10, LEX nr 936530*.
34. *Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 13 czerwca 2013 r., II AKa 156/13, LEX nr 1349898*.
35. *Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 22 stycznia 2001 r., II AKa 249/00, LEX nr 55375*.
36. *Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 27 listopada 2014 r., II AKa 112/14, LEX nr 1649259*.
37. *Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 lipca 2008 r., II KK 33/08, LEX nr 448967*.
38. *Wyrok Sądu Okręgowego w Bydgoszczy z dnia 12 grudnia 2013 r., IV Ka 1002/13, LEX nr 1719344*.
39. *Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 18 lutego 2009 r. Sygn. akt Kp 3/08, 9/2/A/2009*.
40. Zabłocki, S. (2015). Art. 167 k.p.k. po nowelizacji – wstępne nakreślenie problemów. *Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych*, XIX (2), 83–111.

**THE PRINCIPLE OF MATERIAL TRUTH
IN THE LIGHT OF THE CRIMINAL PROCEDURAL REFORMS
IN THE REPUBLIC OF POLAND**

Y. Pikh

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska Str., Lviv, Ukraine, 79000,
e-mail: yuriy.pikh@lnu.edu.ua*

The article analyzes the concept, essence and significance of the principle of material truth in the Polish criminal proceedings. In this regard, the main provisions of the current Constitution and the Criminal Procedural Code of the Republic of Poland, highlighting the content of such a principle, as well as the relevant case law are characterized. Since it is unacceptable to seek to establish truth at any cost, particular attention is paid to possible limitations of the principle of material truth in criminal proceedings.

Special emphasis is also placed on the implementation of the concept of material (objective) truth by the Polish legislator, opposed to formal (judicial) truth. Moreover, it is substantiated that the principle under analysis directly affects the entire system of the criminal procedure and constitutes its main and comprehensive purpose, regardless of the stage of the proceedings.

In addition, it is highlighted that in recent years, the above-mentioned principle has become the object of special attention of the Polish legislator, who has set himself the aim of radically updating criminal procedural legislation in the direction of strengthening the guarantees of adversariality in the proceedings. Consequently, the article focuses on a comprehensive examination of the preconditions, essence and consequences of reforming criminal procedural legislation of Poland in 2013–2016 on the above-mentioned principle. In connection with it, the features of amendments to the Criminal Procedural Code and certain other laws of September 27, 2013 as well as of March 11, 2016 are considered. In this connection, it is stated that the first reform not only does not promote, but also hinders the establishment of material truth, as the limitation of the evidentiary initiative and activity of the court created a real threat of inconsistency between the factual conclusions made during the court proceedings and the objective reality.

As a result, the research concludes that by the second reform, partially repealing the first one, Polish legislator significantly reduced the risk of making unjust procedural decisions by strengthening the guarantees of material truth as a prerequisite and basis for fairness in the criminal proceedings. Therefore, it is noted that it took the Polish legislator less than a year to realize and admit his own mistake, and most importantly, to correct it by restoring the previously existing provisions of the Criminal Procedural Code of Poland, aimed at comprehensive and full establishment of all circumstances of the case.

Polish experience on this issue is considered to be important and useful for other states, including Ukraine, illustrating quite clearly the actual consequences and hidden threats of abandoning the concept of material truth in the criminal proceedings.

Keywords: evidentiary initiative, adversariality, formal truth, the principle of accurate criminal response, fairness.

*Стаття: надійшла до редакції 17.10.2020
прийнята до друку 12.11.2020*